

Henning Bender:

Aalborgs bydele, forstæder og industri.

Et øjenvidne – ”den amerikanske tid bryder frem”

Laurits Pedersen blev født i Aalborg i 1883. Hans forældre arbejdede på byens teglværker, der netop i disse år udvidede produktionen så voldsomt, at den 10-årige Laurits bestemt mente, at ”*nu brød den amerikanske tid frem i Aalborg*”. Hvor hektisk det gik for sig i Amerika havde han hørt om fra sin onkel, der var bygningsarbejder i Chicago. Men også her på Østerbro i Aalborg kunne Laurits se læs efter læs af mursten blive kørt til de nye fabrikker og boliger og opleve hvordan nye mennesker flyttede til byen.

”En dag i sommeren 1893 stod jeg på vejen uden for mit hjem. Hen ad vejen kom der et underligt køretøj. Foran var der en mand og to drenge på 9 til 11 år, der alle trak en lille vogn. Konen gik ved siden af med en lille spånkurv med et vækkeur og en kaffekande. Da dette optog nåede mig, sagde manden Prrr! – de standsede, og jeg blev spurgt om, hvor Hansens gamle hus lå. Jeg fulgte dem derhen, selvom jeg ikke kunne forstå de skulle bo der, for det var jo et hønsehus. Nå, men derhenne kom manden af med 25 øre for den første måned og flyttede ind med familien. Der var fyldt med hønsegødning over det hele i ca. 10 cm. tykkelse, og af vinduer var der ikke andre end et enkelt på 8 tommer i firkant. Der lugtede langt væk.”

Arbejdsvandringer og byvækst – ”myretuen”

I årene efter 1870 oplevede Danmark en række voldsomme folkeflytninger. Befolkningstallet, der i løbet af 1800-tallet var vokset fra mindre end én million til 2½, betød, at danskerne begyndte at bevæge sig omkring mellem hinanden som myrer i en myretue i jagten på arbejde. Landbruget, der tidligere havde beskæftiget 90 % af befolkningen, kunne ganske vist både brødføde landet og skabe et stort eksportoverskud, men det kunne ikke længere give beskæftigelse til de mange nye mennesker. Nye erhverv og arbejdsmuligheder blev i stedet skabt i de voksende byer, både i Danmark eller i USA, og en ny samfundsorden faldt på plads i kraft af store vandringer fra land mod by eller videre over havet. Rejserne blev godt fremmet af helt nye og billigere transportmidler og afskaffelsen af alle tidligere rejserestriktioner.

I årene mellem 1870 og 1900 blev nye byer grundlagt og den fremtidige størrelsesorden byerne imellem lagt fast, gamle middelalderlige byplaner blev sprængt og begrebet forstæder dukkede op. Takten i byudviklingen blev bestemt af den regionale industris evne til at skabe nye og varige arbejdspladser. København startede omkring 1860 det vokseværk, der skulle gøre hovedstaden til en millionby. Århus fulgte efter i 1870'erne, Odense i 1880'erne og Aalborg i 1890'erne. Der betød derfor også, at det først fra 1890'erne blev muligt for den nordjyske ”overskuds-befolkning” at blive ”hjemme” i landsdelen i stedet for som hidindtil at udvandre.

I 1914 levede der mere end 250.000 danskfødte i lande uden for Europa hvoraf ca. 50.000 var født i Nordjylland. 4/5 af disse havde været yngre end 30 år da de udvandrede og havde derfor det meste af livet foran sig da de rejste til det nye land. At de unge således forsvandt, kom i øvrigt til at præge de dele af Danmark, hvorfra udvandringen startede tidligst og forblev kraftigst: Nordjylland, Bornholm, Lolland-Falster og Sønderjylland. Disse landsdele udviklede sig til at være "udkantsområder" selvom selve Aalborg-området klarede sig på et hængende hår. Det skyldtes at byens befolkningsmæssige vækst langt om længe kom i gang, meget kraftigt, i 1890'erne.

Mellem 1890 og 1901 fordobledes befolkningstallet i Aalborg fra 15.000 til 31.000. Inden for Aalborgs købstadsområde voksede befolkningstallet i de ti vigtigste gader i den nye bydel "Vestbyen" fra knapt 1.000 indbyggere i 1895 til 5.630 år 1900 og lige uden for købstadens grænser var der i en række nye forstæder tale om op imod en tidobling af befolkningen. Udvandringen fra Nordjylland til Amerika blev meget pludseligt afløst af en indvandring til landsdelens hovedby - Aalborg. Årsagen var det industrielle gennembrud.

Det industrielle gennembrud – i by og omegn.

Baggrunden for den eksplosive befolkningstilvækst var i første række den danske cementindustriens gennembrud i nabokommunerne til Aalborg købstad på begge sider af Limfjorden. Indtil godt op i 1930'erne skulle alt ler og kalk på de 5 cementfabrikker hentes med hakke, skovl, spade og trillebør og det trak tusinder af ufaglærte og lavtlønnede arbejdere til området. Det var ikke nogen tilfældighed at det skete netop nu. Gennemgravningen af Hals Barre i løbet af 1880'erne havde atter åbnet Limfjorden for skibsfarten til havet og fik som et af sine væsentligste resultater, at de særligt velegnede ler- og kridtforekomsterne i Aalborgområdet kunne udnyttes i stor skala. Kul kunne sejles ind til fabrikkernes ovne og den færdige cement transporteres til alle dele af verden.

Den forøgede økonomiske aktivitet i byområdet tiltrak dog også andre store virksomheder og gav mulighed for, at de firmaer der allerede var i byen, voksede sig meget store. Der blev bygget nye tekstil-, tobaks-, svovlsyre- og metalfabrikker samt fabrikker der skulle forsyne den voksende befolkning med brød, øl og margarine. I modsætning til cementfabrikkernes store behov for ikke-faglært arbejdskraft krævede fabrikkene i byen faglært og bedre aflønnet arbejdskraft. Det gav dybe skel mellem forstæder og bydele, mellem arbejderne indbyrdes og det udseende husene fik.

Lige uden for købstadsgrænsen opstod der en række forstæder – Vejgaard, Lindholm, Nørre Uttrup og Mølholm – hvor "*ordentlige*" mennesker simpelthen ikke boede! Laurits Pedersen, der selv var cementarbejder, fortæller, at "*ikke alene for det hårde arbejde, men også i almindeligt omdømme var cementarbejderne en ringe kaste*" – "*jeg sagde til en ledig arbejder fra Aalborg engang: Du kan naturligvis få arbejde her på Rørdal, men han svarede mig: Der skal slides alt for hårdt, og der er alt for mange børster*".

Inden for købstadsgrænsen blev Aalborg udvidet med to nye bydele: først Vestbyen og siden Østbyen, hvor der blev bygget etageboliger af en væsentlig højere standard end den boligmasse der indtil nu havde været til rådighed i bykernen. Der var tale om gennemtænkte byplaner og forudgående byggemodning med kloakering, vand og gas. Husene blev i første omgang befolket af faglærte arbejdere fra tobaks- og tekstilfabrikken i Vestbyen og af skibsværftsarbejderne i Østbyen.

I de nye cementarbejderforstæder var der derimod ofte tale om at man uden nogen form for byggetilladelser og kontrol byggede hvor der fandtes markveje og langs grøfter der kunne bruges som afløb. Sundhedstilstanden blev derfor så kritisk og tuberkulosedødsfaldene blandt børn så udbredt, at lærer Olesen i Øster Sundby foreslog sognerådet at brænde de værste af husene ned. Egentlige gader, kloak, vand og gas kom først lidt efter lidt – senere!

Industriel udbygning under krise før 1890.

Nu var det ikke sådan, at Aalborg havde savnet industrielle anlæg inden cementindustriens gennembrud. Allerede i 1700-tallet havde Aalborg været den mest industrialiserede danske by uden for hovedstadsområdet. Den dybe økonomiske krise i 1820'erne medførte dog, at "C. W. Obels tobaksfabrik" ene af alle overlevede. Fra 1830'erne kom der dog nye fabrikker til, vigtigst "Det Smithske Jernstøberi" i 1833, spritfabrikkerne i 1840'erne og tekstilfabrikker i 1850'erne. Fælles for alle disse fabrikker var det dog, at de fleste blev indrettet i forhåndenværende bygninger midt inde i byen. Arbejderne boede i nærheden af eller på selve fabrikken og boligerne fandt plads i den gamle bygningsmasse ved opfindsomme knopskydninger. Lejligheder blev delt op og brændeskure, stalde, ud- og baghuse taget i brug. Dette skete uden nogen væsentlig udvidelse af byens areal, skønt byens indbyggertal i årene 1834-1890 fordobledes fra 7.000 til 15.000. En sådan sammenstuvning af det dobbelte antal mennesker på et stort set uændret boligareal, gjorde Aalborg berygtet som den mest sundhedsfarlige i landet med den laveste gennemsnitslevialder. Trods mange barnefødsler i byen, voksede befolkningstallet kun i kraft af tilvandring.

Forsøgene på at afhjælpe disse miserable forhold var kun som dråber i havet. Det drejede sig om Galsters arbejderboliger i Bondropsgade i Nørresundby i 1856, "arbejderboligerne" i Danmarksgade lige syd for fattiggården fra først i 1870'erne, samt anlæg og bebyggelse af Brettevillesgade, Langesgade og Kayeødsvej i årene 1875-1877. Den fastlåste situation skyldtes ikke mindst en række ødelæggende fallitter i Aalborgs industri og bankvæsen midt i 1870'erne og det gjorde det hele endnu værre, at landets bærende erhverv, landbruget, løb ind i en voldsom afsætningskrise på sit hovedprodukt, korn. Grunden var at de europæiske udvandrere i USA producerede bedre og billigere korn for det europæiske marked end det danske landbrug kunne præstere.

Industriel udbygning under vækst efter 1890.

Fra midt i 1880'erne indledte landbruget imidlertid den vækstperiode, der blev grundlaget for Danmark som en af verdens rigeste nationer. Omlægningen af det danske landbrug fra korneksport til produktion af bacon og smør skabte hidtil usete overskud på handelsbalancen og en økonomisk vækst, der også smittede af på Aalborg og Nørresundby, der lå midt i et af landets største landbrugsområder.

Der opstod derfor i første omgang nye virksomheder i byen der baserede sig på landbrugets fremgang:

1884: Aalborg Svineslagteri på Østerbro
1891: Andelssvineslagteriet i Nørresundby

1898: Buaas Mejerimaskinefabrik (stiftet 1885) på Annebergvej
1899: Aalborg eksportslagteri og offentlige slagtehus på Østerbro.

Herefter kom fabrikker, der skulle forsyne det voksende antal indbyggere med brød, margarine, øl – vand, gas og el:

1890: Forbrugsforeningens bageri i Søndergade
1891: Aalborg Margarinefabrik i Fredericiagade
1896: Bagermestrenes Rugbrødsfabrik i Helgolandsgade
1897: Aalborg Aktiebryggerier ”Urban” på Hobrovej
1897: Aalborg (Flaske-)glasværk (oprettet 1853) på Østre havn.
1903: Aalborg gasværk (oprettet 1854) på Østre Havn
1907: Aalborg vandværk (oprettet 1854), Blegkilde
1909: Aalborg elværk (oprettet 1895) på Østerbro.

Men dynamoen i en byudvikling, der rakte ud over landbrugets vækst, var dels den kraftig udvidelse af ”gamle” fabrikker der prægede udviklingen af forstads kvarteret Vestbyen:

1897: C.W.Obels Tobaksfabrik (fra 1787) på Badehusvej
1897: De forenede Tekstilfabrikker (1888) på Kastetvej
1899: Adolph Holst’s kartonnagefabrik (1887) på Kastevej

Dels den helt nye sværindustri: cement, svovlsyre til kunstgødning og stålskibe:

1891: Aalborg Portland (1889) i Rørdal ved det nordlige Vejgaard.
1899: Cementfabrikken ”Danmark” ved Sohngårdsholm i den sydlige del af Vejgaard.
1901: Cementfabrikken ”Norden” i Mølholm i Hasseris.
1908: Cementfabrikken ”Nørresundby” i Nørre Uttrup i den østlige del af Sundby-Hvorup.
1908: Aalborg Svovlsyre- og Superfosfatfabrik i Østre Havn mod Vejgaard.
1912: Aalborg Værft i Østre Havn mod Vejgaard.
1913: Svovlsyre- og superfosfatfabrikken ”Limfjorden” i Nørre Uttrup i den østlige del af Sundby-Hvorup.
1913: Dansk Andels Cementfabrik, DAC, i Lindholm i den vestlige del af Sundby-Hvorup.

Men herefter var opførslen af disse, efter danske forhold kæmpestore nye industrianlæg, også slut. Værftet fik en vanskelig tid og blev som Eternitfabrikken først rigtigt stort efter 1940. Målt i antallet af beskæftigede fortrængte cementfabrikker i årene 1900-1930 tobaksfabrikken som byens største arbejdsplads, hvorefter tobakken atter genoptog førerrollen frem til 1950’erne. I 1960’erne og 1970’erne blev værftet byens største private arbejdsplads, men den største arbejdsplads var dog fra og med 1950’erne Aalborg Kommune selv.

Med energi- og strukturkriserne i 1980’erne forsvandt stort set hele den industri der er blevet nævnt oven for efter at have domineret Aalborg i hundrede år. Det skete over hele Vesteuropa, men ramte naturligvis de gamle industribyer særligt hårdt. Bortset fra Aalborg Portland og Desmi (”De Smithske Jernstøberier og maskinværksteder”), der endnu eksisterer i bedste velgående, er hele den gamle private industri forsvundet. Men de arbejderkvarterer sværindustrien skabte, eksisterer stadig, selvom beboerne, der endnu i 1950’erne var unge familier, siden kom i sølvbryllupsalderen og nu er afløst af pensionister og uddannelsessøgende.

Lige uden for Aalborgs og Nørresundbys daværende købstadsgrænser ligger forstæderne Vejgaard (skabt af arbejderne fra Aalborg Portland, ”Danmark” og virksomhederne i Østre Havn); Mølholm (”Norden”); Nørre Uttrup (”Nørresundby” og ”Limfjorden”) samt Lindholm (”Dansk Andels Cementfabrik”).

Inden for de gamle bygrænser Vestbyen (skabt omkring ”C. W. Obel”, ”De forenede Tekstilfabrikker”, ”Adolph Holst” og ”Buaas” (siden ”De Smithske”)) og Østbyen (”Aalborg Værft” og ”Dansk Eternit”).

Cementforstæder efter 1890 i de tilgrænsende landkommuner.

Vejgaard

Vejgaard ligger i Nørre Tranders Sogn lige øst for Aalborg. Sognerådet, der naturligvis var helt præget af gårdejere i 1890, da de første cementarbejdere kom til sognekommunen, var temmelig skeptisk. ”*En fabrik der levede af at grave jord*” måtte blive et forbigående fænomen som så mange andre projekter der var gået fallit i Aalborg i de foregående årtier og de mange arbejdere ville atter forsvinde med fabrikken. Sognerådsformanden bemærkede:

”ville de (cementarbejderne) endda blive her så længe til vi fik navn og adresse på dem, men det her er uholdbart. De fleste rejser igen, inden man får bekræftet, hvem de er”

Laurits Petersen supplerede: *”Mange, mange kom og rendte atter fra fabrikken og utallige er de som i tidens løb har forsøgt sig som cementarbejdere”*, men han fortsatte:

”Nu kom tiden, hvor mænd der kunne finde sig i at være cementarbejdere, fik kone og børn dertil, og der blev bygget over alt.” ”Hejlskov på gården Petersborg var den første der solgte grunde til cementarbejderne. Nu begyndte ejeren af gården Vejgaard også at sælge grunde langs Hadsundvej og af de mange små sidegader der opstod. Kjeldgaard byggede en hel gade i Vejgaard, og denne gade fik hans navn og kom så til at hedde Kjeldgårdsgade”

Det drejede sig om fire gårde der blev udstykket 1896-1900. Tornstedgård i nord, Vejgaarden i midten, Petersborg i vest samt Øster Mariendal mod syd. Der blev bygget langs de oprindelige landeveje mod henholdsvis Nørre Tranders og Hadsund og gaderne herimellem fik navne, der svarede til en hel lille købstad: Søndergade, Nørregade, Østergade, Nygade, Tværgade og Skolegade (navnene blev efter sammenlægningen med Aalborg i 1950 ændret til Thorsgade, Odinsgade, Hejmdalsgade, Frejasgade, Hermodsgade – mens Skolegade beholdt sit gamle navn). Over alt byggede man de samme små boliger omkring år 1900, bortset fra nogle enkelte store byhuse i bycentret mellem Vejgaard Torv og grænsen til Aalborg ved Østerbro.

Aalborg Portland forsøgte ganske vist selv at løse bosættelsesproblemerne omkring år 1900 ved at opføre særlige arbejderbyer ved Rørdal og Sølyst mellem Vejgaard og fabrikken. Med skole, forsamlingshus, brugsforening og siden kirke. Men det krævede ansættelse på fabrikken at bo i ”slavehusene” og man blev derfor smidt ud om man strejkede. Og det gjorde cementarbejdernes fagforening af 1896 ret tit og satsede i stedet på at overtage den politiske magt i Nørre Tranders kommune, hvad der lykkedes i 1913. Så solidt, at socialdemokratiet frem til sammenlægningen med Aalborg havde mere end 2/3-majoritet i sognerådet. Det omskabte samtidigt byen fra et klondike

kendt for druk, hor og slagsmål til en rigtig by med afholdshjem, kirke, skoler, kloakering, gasværk, vandværk, elektricitetsværk, alderdomshjem og bibliotek.

Vejgaard, der i 1950 ændredes fra forstad til bydel i Aalborg, er dog aldrig rigtigt smeltet sammen med bymidten. Den senere opførte Østby ligger imellem og Vejgaard har således bevaret et bybillede og en atmosfære, der stammer fra cementindustriens gennembrud i Danmark. Men her boede der da også cementarbejdere der rakte til hele to cementfabrikker. Den store Aalborg Portland "Rørdal" nord for Vejgaard fra 1889 – og den mindre cementfabrik "Danmark" fra 1899 i Vejgaards sydvestlige hjørne. Det er dog ikke det eneste sted man i større eller mindre grad finder sådanne "cement"-forstæder både syd og nord for Limfjorden. Mod sydvest lå Mølholm.

Mølholm

Næste forsøg på at udfordre Aalborg Portland i Aalborg blev anlægget af cementfabrikken "Norden" i 1899 vest for Aalborg ved Limfjorden i Hasseris sognekommune. Man forbinder ellers i reglen Hasseris med store og dyre villaer, men nede på strandengene mod fjorden voksede der en lille cementarbejderby op, anlagt på foranledning af fabrikken. Navne som "Nordens Huse" og haveforeningen "Norden" minder stadig herom og af medlemsprotokollerne for cementarbejdernes fagforening, kan det ses, hvorledes de første boligområder lagde sig tæt på fabrikken langs Vester Fælledvej og på østsiden af Mølholmvej. Herefter bredte "cementbyen" sig efterhånden til hele området mellem lergravene ved fjorden og kridtgraven ind i mod Skovbakken. Her var man i modsætning til Vejgaard, meget langt fra at slå politisk igennem og socialdemokraterne nåede aldrig at true den konservative majoritet i sognerådet førend sammenlægningen med Aalborg i 1970. Hasseris forblev lige så konservativt domineret som Nørre Tranders og Sundby-Hvorup nord for Limfjorden blev socialdemokratiske højborgere. Som Vejgaard fik Sundby-Hvorup også hele to cementfabrikker. I Nørre Uttrup mod øst og i Lindholm mod vest.

Nørre Uttrup

Ikke overraskende fører Cementvej i Nørre Uttrup ned til det sted, hvor ØK's cementfabrik "Nørresundby" lå i årene 1908-1932. På en række veje ned mod fjorden: Brenning, Viktoriagade, Cementvej, Fredensvej og Røggildvej ligger der huse, der til forveksling ligner dem der blev bygget i Vejgaard og Mølholm. Området er meget intakt da der ikke siden er sket mange fornyelser. Ved nedlæggelsen af fabrikken i 1932 gik alt i stå og Sundby-Hvorup sognekommune, der i 1921 var blevet socialdemokratisk med en cementarbejder som formand, måtte i 1930'erne sættes under administration af Indenrigsministeriet. Lidt hjalp det dog, at endnu en cementfabrik blev bygget i den vestlige ende af kommunen i 1913, selvom den først rigtigt kom i gang efter første verdenskrig. Det var Dansk Andels cementfabrik – DAC – i Lindholm.

Lindholm

Søger man efter relevante vejnavne, er der ikke meget andet tilbage, end den ganske korte "Kridtvej" ved jernbaneviadukten. Men bebyggelsen, således som den kendes fra Vejgaard, Mølholm og Nørre Uttrup er til gengæld massiv i et område, der strækker sig langs Thistedvej og dens talrige små sideveje. Fra den gamle kommunegrænse til Nørresundby ved jernbaneoverskæringen i øst, til Lindholm Kirke ved Lindholm å i vest. Som i Vejgaard har bevidstheden om at man var arbejdere på samme fabrik og havde samme interesser levet længe. Lindholm, er vel nok den by i hele Danmark, der i forhold til befolkningstallet har rekord i leveringen af ledende socialdemokratiske politikere.

Bydele for industriarbejdere i selve Aalborg efter 1890

Mens cementforstæderne alle ligner hinanden: små enfamilieshuse der ofte er bygget i en lidt tilfældig orden, blev de dele af Aalborg der skulle rumme industriarbejderboliger vest og øst for byen: tvillingebydelene Vestbyen og Østbyen, af en helt anden karakter. Hvor cementbyerne startede med tilflytning, hvorefter der, lidt efter lidt, fulgte planlægning og offentlig forsyning, var det stik omvendt inden for købstadskommunens grænser. Her blev der først lagt en byplan og givet navne til gaderne. Herefter foretoges der byggemodning, bygning og indflytning. Vestbyen blev anlagt og bygget næsten på en gang i 1890'erne for den østlige dels vedkommende – mens resten blev opført fra 1930'erne og frem til omkring 1950. Østbyen fik store dele af sit gadenet udlagt og navngivet i 1918, men herefter kom der først virkelig gang i byggeriet fra 1930'erne og frem til 1950'erne.

Vestbyen

Vestre Ladegårds marker vest for Aalborg bymidte var blevet indlemmet i købstaden i 1886, men byggeriet tog først fart små 10 år senere da gader var udlagt og navngivet de ca. 800 meter fra Kattesundet og frem til Dannebrogsgade i en bredde på ca. 700 meter. Gaderne blev i tidens nationalhistoriske ånd opkaldt efter slag og generaler fra de Slesvigske krige samt kongerne Svend, Knud og Valdemar. Det skete efter en storstilet plan i tre hovedstriber. Mod nord en stribe på 100 meter hvor de fabrikker, befolkningen skulle leve af, blev bygget: tobak, tekstil og katonnage. I syd opførtes en stribe med offentlige bygninger og endnu længere mod syd, et villakvarter der skulle sikre byen rige skattebetalere. Men det centrale område, mellem fabrikker og offentlige bygninger, blev en helt ny tætbebygget bydel bestående af ensartede treetages boligejendomme i lange tætte firkanter opført af private udlejere. Som centrum for det hele lå skolen. Mens der i 1886 havde boet 264 mennesker i området, var der 6.237 i 1901 – de allerfleste var flyttet ind mellem 1897-1899.

Herefter gik væksten i stå og blev erstattet af en sidste opblussen af den nordjyske udvandring i årene frem til 1914. Men mens cementforstæderne stagnerede i takt med at cementindustrien gennemgik en kraftig mekanisering, udvidede den øvrige industri sig fra 1930'erne. Det gjaldt ikke mindst tekstil- og tobaksfabrikken der fordoblede antallet af medarbejdere i 1930'erne og bolignøden i Aalborg steg derfor atter, i 1940'erne som en konsekvens af bygningen af de store militærinstallationer under besættelsen. Fra 1930'erne og frem til 1950'erne bebyggede man derfor resten af Vestbyen. Ikke alene fra Dannebrogsgade og frem til Vestre Fjordvej, men også nord for Kastetvej ud mod Skudehavnen og Vestre Bådehavn. Her blev gaderne opkaldt efter danske søofficerer og blev derfor kaldt Søheltekvarteret. Måske fordi kvarteret startede ved den lidt ældre gade, der havde fået navn efter søslaget ved Helgoland. Fra først af blev den nye, vestlige del af Vestbyen opført som klassiske karreejendomme på 4-5 etager af private udlejere, men ændredes i 1940'erne til enkeltstående blokke i grønne områder, opført af boligforeningerne Fjordblink og Himmerland.

Hermed var Vestbyen fuldt udbygget og der boede næsten 20.000 mennesker i kvarteret da befolkningstallet kulminerede midt i 1950'erne. Herefter begyndte tallet at falde, der blev færre unge og de forholdsvis små lejligheder var ikke længere så attraktive, da privatbilismens gennembrud gav mulighed for at "flytte på landet". Det samme gjaldt tvillingebydelen: Østbyen.

Østbyen – Øgadekvarteret.

Østerkæret – øst for Aalborgs bymidte men inden for den gamle bykommunes grænser, havde i 1800-tallet i første række været benyttet som kolonihaver, militære øvelsespladser og teglværker. Leret var af en usædvanlig fin kvalitet og grundene derfor dyre for kommunen at købe. Men under første verdenskrig voksede Aalborg Værft så kraftigt at man på selve våbenstilstandsdagen, den 11.11.1918, vedtog en storstilet plan for en helt ny stor bydel og navngav 16 nye gader efter de nordiske lande og danske øer. Heraf navnet ”Øgadekvarteret”.

Krigsafslutningen gav imidlertid en brat afslutning på værftets vækst under krigen, så i første omgang lykkedes det kun Værftets boligforening at opføre ejendomme i en lille trekant mellem Østerbro og den nordligste del af Østre Allé: Sverigesgade, Norgesgade og Falstersgade – fra 1925 suppleret med Finlandsgade og Islandsgade og en del af Sjællandsgade.

Offentlige faciliteter kom først til i 1929 med Østermarkens Skole, Sankt Markus kirken i 1933 og Østre anlæg i 1934 med en samtidig opførelse af boligblokke i Lollands-, Langeland-, Ærø, Thurøgade – samt Vendsyssel- og Himmerlandsgade. I 1940'erne udbyggedes resten af Østbyen mellem Fyensgade, Sønderbro og Østre Allé. Først som firkantede karreer med gårde, men få år senere, som blokke i grønne områder. En spadseretur fra Sverigesgade i nord til Bornholmegade mod sydvest giver således et overordentligt instruktivt billede af dansk boligbloksbyggeris udseende fra 1920 til 1950.

Hermed var Aalborg fuldt udbygget, men bolignøden var ikke løst inden for købstadens snærende grænser fra tiden før 1950. Det var året hvor indlemmelsen af Nørre Tranders kommune i Aalborg gav adgang til store arealer og her blev den sidste store bølge på næsten 10.000 etageboliger opført i 1960'erne og 1970'erne i en helt ny bydel øst for den nye motorvej - Aalborg øst. Men denne bydel, havde ikke som de tidligere en fysisk sammenhæng mellem boliger og arbejdspladser og fik derfor en overgang et noget blakket image. Samtidigt, i 1960'erne og 1970'erne overhalede en ny boligform etageejendommene. Parcelhuset blev fra nu af danskernes helt foretrukne boligform.

Parcelhustiden.

Bolignøden, der i århundreder havde plaget Aalborg, blev i virkeligheden først løst, da den del af befolkningen der havde råd, eller tog sig råd, begyndte at bygge parcelhuse uden for de gamle købstadsgrænser i 1960'erne. Over 16.000 parcelhuse blev det til i de vidstrakte områder, der fra 1970 blev den nye Aalborg storkommune. Bilen var i færd med at blive allemandseje og den gamle sammenhæng mellem bolig og arbejdsplads opløste sig. Det skete samtidigt med at de gamle industrielle arbejdspladser forsvandt og byen fra 1970'erne langsomt omdannedes til en videns-, uddannelses- og serviceby. Befolkningstallet faldt mærkbart i byens indre dele og i de nære forstæder hvor lejlighederne nu føltes alt for små. Den tilbageværende befolkning blev stadig ældre eller afløstes af studerende, der kun boede her indtil de selv kunne få råd til at flytte ud i parcelhuskvartererne. Lejligheder i bymidten blev sammenlagt og solgt som ejerlejligheder og fabriksbygningerne inddraget til bolig og serviceformål. Men bygningerne står der endnu - eller i hvert fald de ydre skaller! De gamle industrielle anlæg og de tilhørende boligkvarterer i bydele og forstæder omkring Aalborg opfylder ganske vist ikke længere den funktion de blev skabt til, sammenhængen mellem industri og arbejderboliger, men husene står der og vidner om en industrikultur, der i en ikke særlig fjern fortid sikrede, at Aalborg stadig er en af landets største bysamfund.

Litteratur:

- Henning Bender: Aalborgs industrielle udvikling fra 1735 til 1940, Aalborgs Historie bd. 4 (1987)
Henning Bender: Cementindustri og byudvikling i Aalborgområdet (Cement i 100 år) (1989).
Henning Bender: Aalborg Kommune 1970-1995 (1995)
Henning Bender: Udvandringen fra Aalborg Amt 1868-1903 (1996)
Henning Bender: Fra fødsel til global ekspansion. Metalindustri i 175 år (2008)
Henning Bender m.fl.: Arbejderbevægelsen i Aalborg 1870-1970, Aalborgs Historie bd. 6 (1998)
Henning Bender m.fl.: Aalborg og Cementen (2006)
Jens Topholm m.fl.: Aalborg fra 1814 til 1970, Aalborgs Historie bd. 5. (1990)
Jens Topholm: Vestbyen i Aalborg (2001)